

پژوهشی پیرامون صحت انتساب رساله سلمان و ابسال به ابن سینا

سید محمد کاظم مددی الموسوی *

چکیده

این پژوهش به بررسی صحت انتساب رساله سلمان و ابسال به ابن سینا و نیز بررسی محتوای احتمالی آن، از طریق بررسی شواهد تاریخی، میپردازد. در طول تاریخ نسخه‌های متعددی از داستان «سلمان و ابسال» تصنیف شده، اما نسخه ابن سینا همواره هم از حیث وجود و هم از حیث محتوا، محل تردید بوده است. این رساله که از آن متن مستقیمی در دسترس نیست، برخلاف دیگر آثار ابن سینا تاکنون مستقلاً مورد تحقیق و بررسی قرار نگرفته و در دوره‌های گذشته کمتر به آن توجه شده است. برای بررسی وضعیت این رساله، ابتدا شواهد موجود در دیگر آثار ابن سینا و سپس شواهد موجود در آثار دیگر فلاسفه بررسی میشوند. طی این بررسی، هم شواهدی که بر اصل وجود یا عدم وجود این رساله دلالت میکنند مورد بررسی قرار خواهند گرفت و هم گزارشاتی که در مورد محتوای احتمالی آن اطلاعاتی بدست میدهند، ذکر خواهند شد. با انجام این بررسی، این نتیجه بدست می‌آید که ابن سینا به احتمال زیاد این رساله را تألیف کرده و وجود نسخه او قطعی است؛ هرچند در مورد محتوای آن شاهد قطعی وجود ندارد و صرفاً دو دسته گزارش در مورد دو نوع محتوا

* طلبه سطح چهارم حوزه علمیه قم؛ kazalmusavi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۵/۶/۳۱ تاریخ تأیید: ۹۵/۸/۱۸

۱۳۷

سال هفتم، شماره دوم
پاییز ۱۳۹۵
صفحات ۱۳۷ - ۱۶۰

از آن موجود است. همچنین مشخص میشود که طی زمان پاره‌یی سوء تفاهات تاریخی در خصوص این رساله بوجود آمده که منجر به پیش آمدن اشتباهاتی جدی در خصوص انتساب و محتوای آن شده‌اند.

کلیدواژه‌ها: ابن‌سینا، سلامان و ابسال، خواجه نصیرالدین طوسی، داستانهای عرفانی

* * *

مقدمه

این پژوهش به بررسی وجود و محتوای رساله *سلامان و ابسال* از ابن‌سینا، با استمداد از شواهد تازه‌یافته و نیز بازخوانی شواهد سابق میپردازد. «سلامان و ابسال» داستانی عرفانی - تمثیلی درباره‌ی سلوک انسان در میان قوای نفسانی است.^(۱) این داستان که مشهور است ریشه‌یی یونانی دارد^(۲)، توسط نویسندگان پرشماری^(۳) به نثر یا نظم^(۴) درآمده که از جمله آنها، نام ابن‌سینا نیز ذکر شده است. از این رساله که در کنار *قصه الطیر و حی بن یقظان*، سومین اثر عرفانی - تمثیلی شیخ است، برخلاف آن دو دیگر که نسخ موثقی دارند^(۵)، در هیچ دوره‌یی هیچ نسخه‌یی در دسترس نبوده و صرفاً روایتی از متن آن توسط بعضی شراح شیخ مانند خواجه نصیر^(۶) و نیز شواهدی بر وجود آن در بعضی آثار شیخ و دیگران وجود دارد. با توجه به کثرت تألیفات و شرایط سخت زندگی شیخ، رسائل پرشماری به وی منسوبند که اصل وجود و یا وثاقت متن آنها محل تردید است؛ همانطور که از بعضی آثار او صرفاً نامی مانده و متنی موجود نیست.^(۷) اگرچه این امر باعث توجه به کتابشناسی آثار شیخ شده است، اما بعضی از رسائل او در حیطه‌های نادرتر مانند عرفان و ادبیات، همانند همین رساله، کمتر مورد بررسی قرار گرفته و اغلب توجه به رسائل شیخ در علوم متداولتر مانند فلسفه و طب بوده است. این مسئله در بعضی حوزه‌ها مانند ادبیات، منجر به مطرود شدن تمام فعالیت‌های شیخ در آن زمینه و حذف آن ابعاد شخصیتی او از تاریخ شده است.^(۸)

از حیث محتوا، *سلامان و ابسال* در زمره آثار نادری است که به دوران تمایلات عرفانی شیخ تعلق دارد و روشن شدن وضعیت آن، کمک مهمی به روشن شدن این بعد مغفول مانده حیات علمی شیخ میکند. دوران کوتاه و مجهولی که از آن تنها

